

ISLOMIY SUG`URTALASH – TAKOFULNING MOHIYATI, AN`ANAVIY SUG`URLASH USULLARIDAN FARQLI JIHLARI

Muallif: Nosirova Fotima Fayzullo qizi ¹

Affilyatsiya: Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, Magistr ¹

E-mail: nosirovafotima38@gmail.com ¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13892652>

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda Islomiy moliya va uning ishlash qonun qoidalari haqida ma`lumotlar keltirilgan. Hozirda butun dunyo bo`ylab ushbu sohaning rivojlanganligi esa, uning mamlakatimizning iqtisodiy barqarorligi rivoji uchun yo`naltirilishidagi ahamiyati ortib borayotganligini ko`rmoqdamiz.

Key words: Islomiy moliya, Islom banklari, aktivga va kapitalga asoslangan moliyalashtirish vositalari, takoful, an`anaviy sug`urtalash vositalari

KIRISH

Hozirda mavjud moliya bozorlarini islomiy moliya tamoyillari asosida tashkil etish islomiy banklarda emas, balki islomiy bo`lmagan banklarda ham sezilarli darajada rivojlanib bormoqda. Indoneziya, Malayziya, Eron, Pokiston, Saudiya Arabistoni va boshqa ko`plab mamlakatlarda barcha banklar va moliya tashkilotlari rioya qilishi kerak bo`lgan islomiy standartlar ishlab chiqildi. Islom moliyasining rivojlanish ko`rsatkichi (IFDI) ma`lumotlari asosida taqdim etilgan statistik ma`lumotlarga ko`ra 2021- yil islomiy moliya sanoatining jami aktivlari qiymati 4,0 trillion AQSh dollariga yetgan va bu miqdor o`tgan yilga nisbatan 17% ga ortgani ta`kidlandi. Hisobotga ko`ra, bu ko`rsatkich 2026 yilga borib 6 trillion dollargacha o`sishi kutilmoqda. 2021-yil holatiga ko`ra, 76 davlatda 566 ta islomiy bank, 50 ga yaqin davlatda 335 ta takaful (islomiy sug`urta) islomiy moliya institutlari faoliyat yuritmoqda.[1]

Musulmon mamlakatlarda islomiy moliya tamoyillari asosida yuritilayotgan islomiy banklar, islomiy investitsiya kompaniyalari va shuningdek islomiy fondlarning mablag`laridan mamlakatimizga investitsiya qilish orqali yurtimizning ijtimoiy-iqtisodiy farovinligini oshishiga imkon beradigan loyihalarni amalga oshirish uchun ulkan imkoniyat eshiklarini ochadi. Shu bois, O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan aytilgan "Islom olami ulkan iqtisodiy, investitsion salohiyat, energetika resurslariga ega. Ulardan to`g`ri foydalanish, Islom Hamkorlik Tashkilotiga a`zo mamlakatlarning xalqaro savdo-iqtisodiy, investitsion, moliyaviy hamkorligini kengaytirish, mamlakatlarimizni birlashtiradigan transport yo`llarini tashkil etish yuksak iqtisodiy taraqqiyot ko`rsatkichlariga erishish imkonini beradi va bu pirovard natijada

boshqa barcha sohalarning rivojlanishida asos bo'lib xizmat qiladi " nutq so`zlari ham soha rivojining naqadar ahamiyatli ekanligini ifodalaydi.[2]

Mamlakatimizda ushbu sohaning rivojlanishi nafaqat aholi uchun balki, yurtimizning jahon maydonidagi o`z o`rnini egallashi uchun muhim ahamiyatga ega. Musulmon mamlakatlari bilan bir qatorda boshqa dunyo mamlakatlari bilan ham islom bank ishi, kapital bozori, moliya muassasalari, sug`urta tashkilotlari, investitsiya kompaniyalari, islomiy fintech, halol sector bo`yicha tajribalar almashish, xizmat ko`rsatish sohalari ham malakali kadrlarni tayyorlash mamlakatimizning barqaror iqtisodiy o`shiga o`zining ijobiy hissasini qo`shadi.

Islomiy moliya vositalaridan biri bo`lgan Takoful- sug`urtalash an`anaviy tijoriy sug`urtalashdan butkul farq qiladi. Dastlab islomiy moliya vositalari orasida ushbu vositaning qo`llanilishi va uning qonuniyatlari ishlab chiqilmagan bo`lsada, ammo bu tushuncha ilk islom davrlaridan shu paytgacha insonlarning turmush hayotlarida qo`llanilib kelingan. "O`zaro yordam va o`zaro hamkorlik" tushunchalari asosida insonlar bir birlariga moddiy va ma`naviy yordam berib kelishgan. Takoful so`zi arabcha "kafala" so`zidan kelib chiqqan va "bir biri to`g`risida o`zaro qayg`urish" ma`nosini beradi. Zamonaviy tizim sifatida esa 1979 yildan joriy etila boshlandi. Islomiy sug`urtalash tizimi Takofulda sug`urta qildiruvchi barcha ishtirokchilar umumiy farovonlik uchun bir maqsadda birlashadilar. Bunda har bir sug`urta qildiruvchi a`zo ehtiyojlandlarga beriladigan ko`makni zaruriy miqdorda omonat sifatida to`laydi. Bunda avvaldan tashkil etilgan hamjihatga muvofiq barcha majburiyatlar taqsimlanadi va yo`qotilishlar bo`lib olinadi. Ushbu tizimda ishtirok etayotgan hech bir a`zo boshqalarning hisobiga maanfaat olmasligi shart qilinadi. Sug`urtalashning bunday joriy etilishi arabchadan tarjima qilinganda "hadya", "xayriya" ta`limoti bo`lgan- "Tabarru"da yuzaga keladi. Har bir sug`urta qildiruvchi Takoful shartnomasida ishtirok etayotgan boshqa a`zolariga ular ma`lum bir xatarli vaziyatlarga duch kelganlarida samimiy yordam ko`rsatish niyatida harakat qilishlari talab etiladi.

Takoful shartli ravishda 2 ko`rinishda mavjud bo`lib ular quyidagilardir:

- 1) Umumiy takoful – tijoriy mulk sug`urtasi amalaiyoti kabi ishlaydi
- 2) Oilaviy takoful – shaxsiy sug`urta nomi bilan ishlaydigan ammo o`ziga xos farqli jihatlar asosida amalga oshiriladigan

Umumiy takoful – mulkni sug`urtalash bo`lib, bunda har bir sug`urta qildiruvchi to`langan mablag`lar hisobidan sug`urtalovchining xarajatlari chiqarib tashlanganidan keyin, qolgan foydaga da`vogarlik qiladi. Bunda omonat - mexanizmi qo`llaniladi. Omonat mexanizmiga ko`ra – mulk egasi sug`urta mukofotini amalga oshirgach, kompaniyaning hissadorlaridan biriga aylanadi natijada har yilning yakunida foydaning bir qismini qo`lga kiritadi. Agar shartnoma amal qilish davrida sug`urta hodisasi yuz bermasa, kompaniya kapitalida uning sug`urta qildiruvchining polis muddati uzaytirish orqai davom ettiriladi. [3]

Oilaviy takoful – jamg`armalar tizimini ifodalab, yuzaga kelishi mumkun bo`ladigan turli xavf – xatarlardan sug`urta qilingan shaxsning oila a`zolari himoya qilish maqsadlariga ega bo`lishadi. Ishtirokchilarning doimiy badallari esa, takoful jamg`armasining ikkita hisob varag`iga yo`naltiriladi. Birinchisi kiritilgan mablag`lardan kelgan investitsion daromadlarni olish huquqiga ega ishtirokchi hisob

raqami va ikkinchisi – sug`urta polisi yakuniga qadar yashayotgan ishtirokchining o`ziga yoki uning merosxo`rlariga to`lab beriladigan maxsus hisob varaq. [4]

Islomiy sug`urtalashning an`anaviy sug`urtalash tizimidan farqli tomonini quyidagilarda ko`ramiz.

1. Takoful ishtirokchilari bir vaqtning o`zida ham sug`urta qildiruvchi, ham bir – birlarini o`zaro sug`urtalovchilar bo`ladi. Sug`urta kompaniyasi esa ishtirokchilarning manfaatini ko`zlab agent sifatida faoliyat yuritadi

2. Ishtirokchilarning kiritgan mablag`laridan kelgan barcha foyda an`anaviy sug`urtalashdagi kabi sug`urta kompaniyasining mulki hisoblanmaydi. Sug`urta operatori – muzoribning xizmat haqqi chiqarilib yuborilganidan keyin qolgan mablag` ishtirokchilar o`rtasida taqsimlanadi.

3. Takofulda faqat islom dini shariati doirasidagi sof xatardan sug`urtalashni amalga oshiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, islomiy sug`urtalash konsepsiyasi – Takofulda har bir ishtirokchining kiritadigan sug`urta mukofoti (badali)ning ma`lum bir qismi asosiy maqsad hadya sifatida yoki ehtiyoriy xayriya mablag`i sifatida ko`rib chiqiladi va jamg`armaga yo`naltiriladi. Sug`urta hodisasi yuz bergan vaziyatlarda esa, jamg`armada to`lab beriladi. Ayni shu vaziyatda ortiqcha g`orar(noaniqlik) tushunchasi bartaraf etiladi.

REFERENCES

ICD-REFINITIV, Islamic Finance Development Report 2022, https://icd-ps.org/uploads/files/ICD%20Refinitiv%20ifdi-report-20221669878247_1582.pdf

Islom Hamkorlik Tashkilotiga a'zo mamlakatlar Tashqi ishlar vazirlari kengashining 43- sessiyasi ochilish marosimida ishtirok etgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti vazifasini bajaruvchi Shavkat Mirziyoyev nutqning to'liq matni. <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-vazifasini-bazharuvchi-sha-18-10-2016>

Baydaulet Ye. A. Islomiy moliya asoslari.– T.: O'zbekiston, 2019. – B.78.

Baydaulet Ye. A. Islomiy moliya asoslari.– T.: O'zbekiston, 2019. – B.80.